

УДК 339.564

DOI: <https://doi.org/10.32847/business-navigator.69-2>**Дзяд О.В.**кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародної економіки і світових фінансів
*Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара***Пащенко О.В.**кандидат економічних наук,
доцент кафедри міжнародної економіки і світових фінансів
*Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара***Dzyad Olena**PhD in Economics,
Associate Professor of International Economics and World Finance Department
*Oles Honchar Dnipro National University***Pashchenko Olha**PhD in Economics,
Associate Professor of International Economics and World Finance Department
Oles Honchar Dnipro National University

УКРАЇНА НА СВІТОВОМУ РИНКУ ОЛІЙНИХ КУЛЬТУР: ПОЗИЦІЇ ТА ПРОГНОЗИ

Дзяд О.В., Пащенко О.В. Україна на світовому ринку олійних культур: позиції та прогнози.

У роботі досліджено обсяги та динаміку зовнішньої торгівлі олійними культурами України, дана характеристика експорту основних товарних груп олійних культур – насіння ріпаку, соєвих бобів та насіння соняшнику. За часткою у світовому експорті у 2020 році Україна посідала другу позицію на світовому ринку насіння ріпаку, сьому – на світовому ринку соєвих бобів та п'ятнадцяту позицію – на ринку насіння соняшника та насіння льону. Понад половини від загальних обсягів експорту олійних культур України приходилось на насіння ріпаку, понад третини – на соєві боби. За результатами PEST-аналізу встановлено політичні, економічні, соціальні та технологічні чинники впливу на експорт олійних культур. З початком російсько-української війни позиції України на світовому ринку олійних культур суттєво погіршаться через скорочення посівних площ та врожаю, дефіцит насіння, добрив, паливно-мастильних матеріалів. Руйнування експортних логістичних схем через морські порти Чорного та Азовського морів заблокували експорт зернових та олійних культур. Перспективним напрямком забезпечення поставок та зберігання якісних характеристик товару при експорті є організація контейнерних перевезень та інтермодальних маршрутів по території країн ЄС.

Ключові слова: насіння ріпаку, соєві боби, насіння соняшнику, експорт, логістичні схеми поставок, Україна, ЄС, світовий ринок.

Dzyad Olena, Pashchenko Olha. Ukraine on the world market of oilseeds: positions and forecasts.

The volumes and dynamics of foreign trade in oilseeds of Ukraine were investigated, the export of the main commodity groups of oilseeds – rapeseed, soybeans and sunflower seeds was characterized. The authors found that in the geographical structure of exports of oilseeds of Ukraine the leading positions belong to the countries of Europe and Asia, in imports – the countries of America, Europe and Asia. According to the share of Ukraine's exports in world exports in 2020 Ukraine had the second position in the world market of rapeseed, the seventh – in the world market of soybeans and the fifteenth position – in the market of sunflower seeds and flax seeds. More than half of the total exports of oilseeds of Ukraine were rapeseed, more than a third – soybeans. Exports of sunflower seeds are replaced by exports of sunflower oil and are limited by export duties supplied to EU countries. The main importers of rapeseed were Germany, Belgium, the Netherlands, Great Britain, France, soybeans – Turkey, Belarus, the Netherlands, Greece, Italy, sunflower seeds – Bulgaria, Turkey, Georgia, the Netherlands, Germany. Exports of rapeseed increased during 2016–2020, while soybeans and sunflower seeds decreased. Export prices for rapeseed and soybeans were increased, for sunflower seeds – was fall. According to the results of the PEST analysis political, economic, social and technological factors influencing the export of oilseeds were identified. With the beginning of the Russian-Ukrainian war, Ukraine's position on the world market of oilseeds will deteriorate significantly due to the reduction of sown areas, shortage of seeds, fertilizers, fuels and lubricants. Military actions in some regions of Ukraine may reduce the yield of oilseeds

in 2022 by 1.7–1.9 times. The destruction of export logistics schemes through the seaports of the Black and Azov Seas has blocked the export of grain and oilseeds. A perspective direction of supply and keeping of quality characteristics of goods in the export of oilseeds is the organization of container traffic and intermodal routes in the EU.

Key words: rapeseed, soybeans, sunflower seeds, export, logistics supply schemes, Ukraine, EU, world market.

Постановка проблеми. Олійні культури та продукти їх переробки відіграють важливу роль у формуванні економічної структури економіки будь-якої країни, оскільки використовуються у харчовій, кондитерській, консервній, маргариновій а також у лакофарбній, текстильній, хімічній, шкіряній промисловості, забезпечують кормову базу для тваринництва. Вирощування та їх експорт дозволяють вирішувати продовольчу та енергетичну проблему у т.ч. на глобальному рівні, скоротити соціальну напругу у суспільстві. Податки на виробництво та експорт олійних культур для України забезпечують вагомю статтю надходжень бюджету. Олійні культури вирощують майже в усіх країнах світу, проте глобальна тенденція в агропромисловості – це зменшення посівних площ та збільшення врожайності та якості продукції. Завданнями України в період російсько-української війни на зовнішніх ринках залишається забезпечення конкурентоспроможності, диверсифікація ринків та товарної номенклатури, виконання зовнішньоторговельних контрактів на поставку олійних культур.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням розвитку зовнішньої торгівлі олійними культурами України присвятили свої праці вітчизняні вчені, такі як О. М. Алімов, В. І. Бойко, П. І. Гайдуцький, В. Д. Гончаров, Б. М. Данилишин, Ю. П. Лебединський, П. Т. Саблук, В. Ф. Савченко, Д. М. Стеченко, П. С. Сологуб, Л. Г. Чернюк та ін. Автори концентрували увагу на питаннях експорту, у т.ч. на окремих регіональних ринках, відповідності міжнародним стандартам, проблемах виробництва та переробки олійних культур, визначили сильні та слабкі сторони їх виробництва. Недостатньо уваги приділено питанням позицій України на світовому ринку олійних культур, невизначеними залишаються чинники та перспективи експорту української продукції у період російсько-української війни.

Формулювання завдання дослідження. Метою статті є встановлення позицій та визначення перспектив України на світовому ринку олійних культур в умовах російсько-української війни.

Вклад основного матеріалу дослідження. До олійних належать культури, що містять від 20 до 60% жиру і використовуються для одержання олії, зокрема: соняшник, арахіс, соя, копра, льон, ріпак, рицина, перила, лялеманція, кунжут, рижій, гірчиця біла і сиза (сарептська), сафлор, мац, люпин, кенаф, бавовник [1]. Класифікація товарів здійснюється згідно з Українською класифікацією товарів зовнішньоекономічної діяльності (УКТ ЗЕД), яка є товарною номенклатурою Митного тарифу України. УКТ ЗЕД на рівні шести знаків відповідає Гармонізованій системі опису та кодування товарів Всесвітньої митної організації (HS-2017), дев'ятий та десятий знаки відповідають деталізації коду товару на національному рівні України [2]. Відповідно до Закону України «Про

Митний тариф України» від 4 червня 2020 р. № 674-IX Українська класифікація товарів зовнішньоекономічної діяльності відносить олійні культури до «Розділу II «Продукти рослинного походження», який у свою чергу включає групу 12 «Насіння і плоди олійних рослин; інше насіння, плоди та зерна; технічні або лікарські рослини; солома і фураж» [3].

Динаміка експорту українських олійних культур протягом 2014–2020 рр. була нестабільною, обсяги поставок збільшились на 9,2% до 1842,4 млн дол. (рис.1). У 2020 р. спостерігалось різке падіння обсягів експорту олійних культур з України, порівняно із 2019 р. (на 28,1%), що було пов'язано із скороченням обсягів експорту ріпаку (на 21,5%) та соєвих бобів (майже у 2 рази). Протягом 2014–2020 рр. частка олійних культур у загальних обсягах експорту товарів України коливалась у межах від 3,1% до 5,1% і склала у 2020 р. 3,7% [4]. За вказаний період частка експорту олійних культур у ВВП України зменшилася на 0,2% та склала 1,1% ВВП країни у 2020 р. [4].

Експорт олійних культур значно переважав імпорту. Однак, протягом 2014–2020 рр. обсяги імпорту даної продукції збільшились на 24,4% до 388 млн дол. [4]. Це було викликано тим, що в Україні не створені умови для переробки соєвих бобів та насіння ріпаку на вітчизняних підприємствах, а вказані культури розглядались як експортоорієнтовані [5]. У товарній структурі експорту 2020 р. переважали насіння ріпаку (54,7%) та соєві боби (37,5%), що наведено на рис. 2.

На світовому ринку Україна у 2020 р. за обсягами експорту олійних культур посідала дев'яту позицію, після США (28%), Бразилії (26,4%), Канади (6,9%), Нідерландів (3,9%), Аргентини (3,1%), Китаю (2,6%), Парагваю (2,1%) та Франції (2%), із часткою в обсягах світового експорту – 1,7% [4].

Лідируючі позиції у географічній структурі експорту олійних культур України у 2020 р., як і раніше, належали країнам Європи, частка яких склала 76,5%, при цьому протягом 2014–2020 рр. обсяги експорту олійних культур збільшились майже на 48,2% до 1 410,2 млн дол. На другому місці знаходилися країни Азії – 20,6%, обсяги експорту до даного регіону значно зменшились – на 40% до 378,9 млн дол. У структурі імпорту України на країни Америки приходилось 37,7%, при цьому протягом аналізованого періоду обсяги імпорту з даного регіону збільшились на 50,6% до 146,5 млн дол. Частки країн Європи та Азії склали 34,8 і 25,9% у 2020 р. відповідно, а обсяги імпорту протягом 2014–2020 рр. збільшились на 3,1% до 135,1 млн дол. та на 29,3% до 100,5 млн дол. [4].

Основними торговельними партнерами України за експортом олійних культур у 2020 р. виступали: Німеччина (частка країни від загальних обсягів експорту олійних культур України склала 18,9% або 347,5 млн дол.), Туреччина (14,7% або 271,4 млн дол.), Бельгія (13% або 239,8 млн дол.), Нідерланди (10,2% або 188,3 млн дол.),

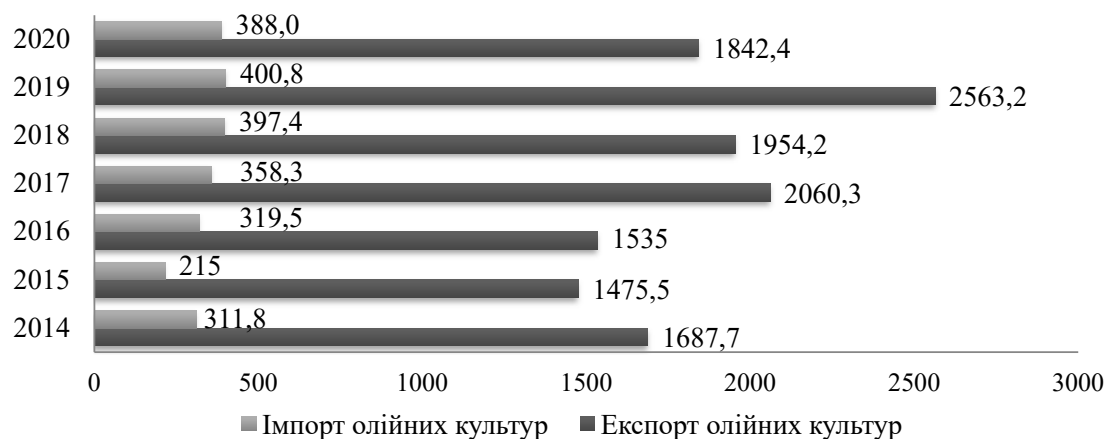

Рис. 1. Динаміка торгівлі олійними культурами України протягом 2014–2020 рр., млн дол.

Джерело: побудовано авторами за даними [4]

Рис. 2. Товарна структура експорту олійних культур у 2020 р., %

Джерело: побудовано авторами за даними [4]

Білорусь (7,9% або 144,8 млн дол.), Великобританія (5,9% або 109,5 млн дол.), Франція (5,6% або 103,2 млн дол.), Польща (2,9% або 52,9 млн дол.), Греція (2,4% або 43,8 млн дол.), Болгарія (2,3% або 42,3 млн дол.). За імпортом – США (частка країни від загальних обсягів імпорту олійних культур України склала 26,6% або 103,4 млн дол.), Туреччина (16,2% або 62,9 млн дол.), Франція (11,2% або 43,4 млн дол.), Німеччина (10,3% або 40,1 млн дол.), Бразилія (7,2% або 27,8 млн дол.), Індія (6,2% або 24,1 млн дол.), Іспанія (4,6% або 17,8 млн дол.), Чилі (2,2% або 8,6 млн дол.), Китай (1,8% або 7,1 млн дол.), Італія (1,6% або 6,1 млн дол.) [4].

Україна знаходилась на 2 місці у світовому рейтингу експортерів насіння ріпаку – її частка у 2020 р. склала 9,2% від загальносвітових обсягів експорту даного виду олійних культур, та значно поступалася Канаді із часткою 43% (табл. 1) [4]. Український ринок насіння ріпаку – це лише 4% у світовому виробництві. Обсяги експорту насіння ріпаку у вартісному вираженні протягом 2016–2020 рр. значно збільшились – на 156,6%, а у кількісному вираженні – майже у 2,5 рази і склали у 2020 р. 2382,5 тис. т. При цьому, у 2020 р. відбулось зменшення обсягів експорту на 25%, натомість спосте-

рігалось зростання цін на 4% до 423 дол./т. [4]. Такі тенденції були пов'язані із динамікою світового ринку та скороченням посівної площі озимого ріпаку в Україні – у 2020 р. вони склали 1327 тис. га. В середньому 87% зібраного насіння ріпаку відвантажується на зовнішні ринки [6].

Основними країнами у експорті з України ріпаку виступали Німеччина (31,2% від загальних обсягів експорту насіння ріпаку), Бельгія (23,7%), Нідерланди (13,5%), Великобританія (10,8%), Франція (8,9%), тобто країни ЄС, на які припадало 83,4% від загального обсягу відвантаження даного виду олійних культур у 2020 р. Також до основних країн, що імпортують українське насіння ріпаку та не входять до ЄС, відносяться Туреччина (2,8%), Бангладеш (1,7%), Ізраїль (1%) [4].

Україна знаходилась на 7 місці у світовому рейтингу експортерів соєвих бобів – її частка у 2020 р. склала 1,1% від загальносвітових обсягів експорту даного виду олійних культур (табл. 1), та поступалася таким країнам, як Бразилія, США, Аргентина, Парагвай, Канада, Уругвай.

У вартісному вираженні обсяги експорту соєвих бобів Україною у 2020 р. скоротились на 41% і склали

Позиції України на світових ринках олійних культур у 2020р., млн т

Позиція на світовому ринку	Країни експортери	2016	2017	2018	2019	2020	Темп зміни 2020/ 2016, %	Частка у світовому експорті у 2020 р., %
насіння ріпаку								
	Світ	9 246	11 401,1	10 393,3	8 946,2	11 099,1	20,0	-
2	Україна	392,5	881,7	1 010,9	1 282,4	1 007,0	156,6	9,1
соеві боби								
	Світ	52 527,2	58 046,9	59 333,1	55 334,1	64 012,0	21,9	-
7	Україна	985,5	1 059,5	831,2	1 166,4	690,1	-30	1,1
насіння соняшнику								
	Світ	3 383,8	3 633,1	4 118,9	4 435,4	4 709,2	39,2	-
15	Україна	75,5	29,7	28,2	34,6	65,2	-13,6	1,4
насіння льону								
	Світ	838,363	774,920	773,895	859,096	979,166	16,8	-
15	Україна	15,299	19,395	5,867	7,299	5,267	-65,6	0,5

Джерело: розраховано та складено авторами за даними [4]

690,1 млн дол., у кількісному вираженні – на 50% до 1788,4 тис. т., що є мінімальним показником з 2014 р. [4]. Експорт був направлений до таких країн, як: Туреччина (33,5% від загальних обсягів експорту соєвих бобів), Білорусь (20,8%), Нідерланди (6,8%), Греція (6,1%), Італія (4,7%). Зменшення обсягів експорту соєвих бобів у вартісному вираженні у 2020 р. спостерігалось до таких країн, як Туреччина (на 45%), Греція (на 24%), Італія (на 50%), збільшення – Білорусь (на 4,3%), Нідерланди (майже в 11 разів). Основною причиною зниження поставок українських соєвих бобів на зовнішні ринки стало скорочення їх виробництва у 2020 р. і, як результат, обмежена пропозиція та висока конкуренція між експортерами і переробниками [7]. У 2020 р. спостерігалось зростання цін на соєві боби на 20% до 386 дол./т [4].

Україна знаходилася на 15 місці у світовому рейтингу експортерів насіння соняшнику – її частка у 2020 р. склала 1,4% від загальносвітових обсягів експорту даного виду олійних культур (табл. 1). Обсяги експорту насіння соняшнику у кількісному вираженні протягом 2016–2020 рр. дещо зменшились – на 4,5% і склали у 2020 р. 187,9 тис. т. При цьому, у 2020 р. обсяги експорту даного виду олійних культур з України збільшилися у 2,3 рази в порівнянні з показником 2019 р., у вартісному вираженні – на 88% і склали 65,2 млн дол. Україна експортувала насіння соняшника до Болгарії (49,8% від загальних обсягів експорту насіння соняшника), Туреччини (14,7%), Грузії (4,3%), Нідерландів (3,8%), Німеччини (3,7%). Основними імпортерами українського соняшнику були країни ЄС, які імпортували з урожаю 2020 р. понад 114 тис. т насіння соняшнику (зростання у 10,6 разів). Варто зауважити, що у 2020 р. спостерігалось падіння експортних цін на насіння соняшнику на 17% до 347 дол./т [4]. У той же час, однією з основних особливостей 2020 р. щодо торгівлі даною олійною культурою було різке зростання цін на внутрішньому ринку, які наприкінці 2020 р. досягли 770–800 дол./т. При цьому стримувався його продаж переробним олійним підприємствам, у яких наявність сировини на початок нового маркетингового періоду (вересень 2020 р.) становила всього 36,9%

до наявного обсягу попереднього маркетингового періоду [8; 9].

За січень-вересень 2021 р. Україна експортувала олійних культур на суму 1,4 млрд дол., що на 36% більше показника за відповідний період минулого року. За результатами 9 місяців 2021 р. лідируючу позицію щодо обсягів експорту товарів цієї групи займав ріпак. Обсяги його продажів за кордон склали за вказаний період 1,7 млн т на суму 1,06 млрд дол. Експортні продажі 0,5 млн т сої принесли вітчизняним агропромисловцям виторг у 293 млн дол. [10].

Особливістю січня-вересня 2021 р. стало збереження впливу європейського вектору у вітчизняному експорті олійних культур. Загалом країни-члени ЄС закупили в Україні понад 60% продукції цієї групи. Німеччина продовжувала утримувати лідируючу позицію у рейтингу найбільших імпортерів вітчизняних олійних культур – на суму 308 млн дол. Її частка у загальному експорті цієї продукції становила 21,5% [10].

На початок 2022 р. Україна мала великий експортний потенціал на світовому ринку олійних культур. Проведений нами PEST-аналіз дозволив встановити чинники, які позитивно/негативно впливали на експорт олійних культур.

Політичні чинники:

– членство країни у СОТ та запровадження глобальних правил підтримки виробництва та зовнішньої торгівлі;

– укладання та реалізація угод про зони вільної торгівлі (першочергово з ЄС), що спростило доступ для українських експортерів на окремі ринки олійних культур з України;

– уніфікація нетарифних інструментів зовнішньої торгівлі України з міжнародними (європейськими, добровільними) нормами та стандартами, а саме: фітосанітарних норм, сертифікації, норм безпеки харчових товарів, використання агрохімікатів та забруднювачів, надмірних хімічних залишків, пестицидів, вимог до якості товарів за Codex Alimentarius, маркування, відповідності соціальним, екологічним практикам [11];

- скорочення ставок ПДВ при експорті насіння соняшника, сої, ріпаку до 14%, що підвищило їх цінову конкурентоспроможність на міжнародних ринках [12];
- поступове скорочення експортного мита на насіння соняшника до 2027 р. до ЄС за встановленим графіком [13].

Економічні чинники:

- природне зростання попиту на продовольство через зростання чисельності населення у світі та підвищення середньої тривалості життя;

- збільшення попиту на сировину для харчової промисловості та виробництва біопалива у зв'язку з переходом на здоровий спосіб життя та прискорення екологізації світового розвитку;

- зростаючий тренд світових цін на насіння соняшника, ріпаку та сої [14];

- формування агропромислових кластерів як ефективної форми економічної інтеграції;

- зростання конкуренції на світовому ринку олійних культур з боку Канади, Бразилії, Аргентини, Австралії, ЄС, Китаю [6];

- наявність необґрунтованих адміністративних бар'єрів, корупції, надмірного регулювання національного ринку;

- обмеження доступу до фінансових ресурсів та низький рівень та недосконалі методи (інструменти) державної фінансової підтримки виробників та експортерів.

Соціальні чинники:

- соціальна відповідальність України за продовольчу безпеку у світі (за окремими товарними групами) та енергетичну безпеку (біопаливо) у зв'язку з переходом до ланцюгів сталого виробництва та споживання;

- зростання соціальної напруги на продовольчому та енергетичному світових ринках за умов обмеженості посівних площ та прискорено зростаючого попиту на олійні культури;

- старіння вікової структури фермерів та працівників, зайнятих в аграрному секторі, їх низької зарплати та мотивації в Україні.

Технологічні чинники:

- наявність сприятливих географічних, природно-кліматичних умов для вирощування олійних культур;

- вигідне географічне положення, близькість до основних світових споживачів, як результат, відносно низькі транспортні витрати;

- наявність податкових пільг для експортерів олійних культур;

- великий досвід роботи на світових ринках;

- відносно низька вартість робочої сили;

- залучення прогресивних технологій управління, виробництва, переробки, просування, збуту продукції на зовнішніх ринках та іноземних фінансових ресурсів із-за присутності іноземних компаній (трейдерів) на українському ринку;

- відносно низький рівень продуктивності праці, відставання за показником врожайності олійних культур від найкращих показників країн-лідерів у 1,6–1,8 рази [15; 16];

- нерозвиненість ринку землі, низький рівень підготовки та брак молодих, ділових та інноваційних фермерів;

- відносно низькі показники техніко-технологічної оснащеності процесу виробництва технікою, високий

рівень розораності, деградації та виснаження ґрунтів; висока енерговитратність виробництва та залежність від імпортованих паливно-мастильних матеріалів, добрив та посадкового матеріалу;

- нерозвиненість інфраструктури та логістики аграрного ринку (зберігання, просування товарів), відсутність повної відповідності системи сертифікації продукції відповідно до міжнародних та європейських стандартів.

Варто зазначити, що у 2019 р. було схвалено Стратегію розвитку експорту продукції сільського господарства, харчової та переробної промисловості України на період до 2026 р., відповідно до якої основною метою є забезпечення більшої присутності України на світовому ринку продовольства, зважаючи на зростаючий зовнішній попит та наявність нереалізованого експортного потенціалу галузі за умови неодмінного дотримання вимог щодо забезпечення продовольчої безпеки країни. Основними цілями вказаної стратегії є наступні:

- підвищення конкурентоспроможності продукції та розширення товарної номенклатури експорту;

- диверсифікація ринків збуту, підтримка і розвиток існуючих ринків;

- просування українського бренду та інформаційно-аналітичне забезпечення експорту сільськогосподарської продукції [17].

З початку російсько-української війни суттєво погіршилися експортні можливості України, що пов'язано з тимчасовою окупацією українських територій та порушенням експортних логістичних схем. До початку війни у поточному році Україна експортувала 31,6 тис. т соняшнику, 10,2 тис. т ріпаку та 153,4 тис. т сої що відповідно становило 0,5%, 11,2% та 10,7% від загальної кількості зібраного врожаю відповідних товарних груп у 2021 р. [18]. Незважаючи на те, що основні обсяги зернових та олійних були експортовані з України до початку війни, на 01.03.2022 р. на тимчасово окупованих територіях зберігалось 399 тис. т соєвих бобів, 26 тис. т насіння ріпаку, 2852,3 тис. т насіння соняшнику, що становило 31,2%, 32% та 46,6% від залишків відповідних товарів та які не можуть бути експортовані.

З березня 2022 р. Росія заблокувала всі порти Азовського та Чорного морів, альтернативні шляхи поставок – залізничним та автотранспортом (обмежено морським транспортом) через кордони країн ЄС обмежені їх технічними можливості (пропускними можливостями залізничних переходів, автопарком, нерозвиненістю інфраструктури зберігання та перевантаження, технічними розбіжностями залізничних колій). За оцінками Української зернової асоціації (УЗА) силами уряду та громадських організацій пропускна здатність на кордонах ЄС у квітні 2022 р. була збільшена більш ніж утричі (з 600 до 2000 т на місяць) [19]. Разом з тим, експерти вказують на проблеми накопичення та тривалого простою великої кількості залізничних вагонів на станціях переходу, що може суттєво погіршити якість товару. Не дивлячись на те, що якість експортованого товару підтверджена санітарними та фітосанітарними нормами, наприклад, якісні характеристики насіння соняшника з вологістю 8% при температурі +20°C зберігаються 1,5 місяці та скорочується при збільшенні вологості насіння та домішок й темпе-

ратури. Термін зберігання насіння соняшника також скорочується за наявності смітних домішок, показник засміченості не має перевищувати 2%, у разі його зростання до 3% насіння має зберігатися в умовах постійного вентильовання. На нашу думку, організація контейнерних перевезень та інтермодальні маршрути по території країн ЄС суттєво скоротять строк поставки олійних та зернових культур із задекларованими якісними характеристиками на експорт.

Скорочення експорту олійних культур у наступному році буде пов'язано зі скороченням посівних площ. Зауважимо, що частка областей України, на території яких наразі проходять бойові дії, або ж які знаходяться під контролем окупантів (Харківська, Донецька, Луганська, Херсонська, Запорізька, Миколаївська), у загальних обсягах збору врожаю соняшника станом на кінець 2021 р. складала 35,1%, ріпаку озимого – 20,1%, сої – 8,2% [20].

Також багато українських аграріїв знаходяться у безпосередній близькості до обстрілів, існують проблеми зрошення, замінованості земель, дефіциту насіння та добрив, а також зруйнованої значної частини фермерських баз (машинних дворів, елеваторів, складів, офісів), браку коштів та великі ризики щодо отримання кредиту. Крім того, існує серйозна проблема з паливом, оскільки приблизно 75% дизельного пального Україна імпортувала з Білорусії та Росії і поставки якого вже зупинені, частина нафтобаз зруйнована, стабілізація ринку паливно-мастильних матеріалів потребує часу для налагодження нових логістичних схем. За прогнозами Latifundist.com у 2022 р. частина посівних площ під соняшник скоротиться на 22,5% (до 5 млн га), сої – на 12% (до 1,1 млн га), ріпаку – на 15,8% (0,85 млн га) від посівних площ у 2021 р. Не всі площі можуть бути засіяними та обробленими відповідно до технології. Наприклад, для посіву соняшника, тільки 43% сільгоспвиробників забезпечені насінням, на 40% – комплексними й на 38% – азотними добривами, на 20% – паливом [18].

За прогнозами УЗА у 2022 р. слід очікувати врожай соняшника у 1,7 рази, а ріпаку та соєвих бобів –

у 1,9 рази менший, ніж у 2021 році. Прогнозується, що обсяги експорту ріпаку у 2022/2023 маркетинговому році становитимуть 1,3 млн т (при виробництві в 1,5 млн т), а сої – на рівні 0,6 млн т (при виробництві у 1,8 млн т) [19]. Незважаючи на стрімке зростання світових цін на олійні культури воєнні дії на території України призупинять експортну діяльність національних виробників та погіршать позиції України на світових ринках.

Висновки. На світовому ринку олійних культур у 2020 р. Україна займала друге місце на ринку насіння ріпаку, сьоме місце – на ринку соєвих бобів та п'ятнадцяте на ринку насіння соняшника та льону. Частка експорту насіння ріпаку з України на світовому ринку становила 9,2%, натомість лідера – Канади – 43%. Частка експорту соєвих бобів з України у світовому експорті становила 1,1% натомість Бразилії – 44,4%, США – 40,2%, Парагваю – 3,3, Канади – 3,0, Уругваю – 1,2%. Світовий ринок насіння соняшника був більш диверсифікований та конкурентний, частка України становила лише 1,4% у 2020 р., натомість займала провідне місце на ринку соняшnikової олії.

Протягом останніх десяти років політичні та економічні фактори позитивно вплинули на позиції країни на цих ринках, залишаються невирішеними соціальні та технологічні питання. Погіршення позицій України на світових ринках відбудеться у наступному маркетинговому році у зв'язку з російсько-українською війною через скорочення посівних площ, втрату транспортної та інфраструктури аграрного ринку, частковою втратою технічного парку, насіннєвого фонду та дефіциту паливно-мастильних матеріалів і добрив, блокування морських портів. Відновлення логістичних схем частково можливо при налагодженні контейнерних перевезень та організації інтермодальних маршрутів на території ЄС.

Перспективи подальших досліджень будуть пов'язані з оцінкою розвитку альтернативних ринків олійних культур (насіння льону, рослин та частин рослин для парфумерної та фармацевтичної промисловості).

Список використаних джерел:

1. Бірта Г., Бургу Ю. *Основи рослинництва і тваринництва*. Київ : ЦУЛ, 2014. 304с.
2. Українська класифікація товарів зовнішньоекономічної діяльності. *Державна служба статистики України*. URL: http://ukrstat.gov.ua/klasf/nac_kls/op_ukzed_2016.htm.
3. Український класифікатор товарів УКТ ЗЕД. *Консалтинг ЗЕД СЕРВІС*. URL: http://consult-ved.com.ua/inform/uktzd?languech=ua#_spravohnik.
4. Trade map – international trade statistics. Trade statistics for international business development. *International Trade Centre*. URL: http://www.trademap.org/tradestat/Bilateral_TS.aspx.
5. Капшук П. Те, що нині відбувається на ринку, ми вже проходили – Укроліяпром. *АПК-Інформ: ІТОГИ*. № 1 (79). 2021. URL: <https://www.apk-inform.com/uk/exclusive/opinion/1517388>.
6. Киричок С. Український ринок ріпаку: високий світовий попит формує нові торгові потоки. *АПК-Інформ*. 2021. URL: <https://www.apk-inform.com/uk/exclusive/topic/1522808>.
7. Чому експорт сої з України в 2020/21 МР може стати мінімальним за 7 років? *АПК-Інформ*. 2021. URL: <https://www.apk-inform.com/uk/news/1520885>.
8. Експорт соняшника зріс у 10,5 рази – «Укроліяпром». *Гаряча агрополітика*. 2021. URL: <https://agropolit.com/news/19425-eksport-sonyashniku-zriz-105-razi--ukroliyaprom>.
9. В уряді пропонують призупинити експорт насіння соняшника для стабілізації цін. *Економічна правда*. 2021. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2021/04/21/673217>.
10. Духницький Б. Ріпак став лідером в експорті українських олійних за 9 місяців 2021 р. *Latifundist Media*. 2021. URL: <https://latifundist.com/novosti/57447-raps-stal-liderom-v-eksporte-ukrainskih-maslichnyh-za-9-mesyatsev-2021-g>.
11. What requirements must grains, pulses and oilseeds comply with to be allowed on the European market? *Centre for the Promotion of Imports from developing countries*. 2021. URL: <https://www.cbi.eu/market-information/grains-pulses-oilseeds/buyer-requirements>.

12. Тулуш Л. Д. Фіскальне регулювання розвитку ринку олійних культур в Україні. *Економіка АПК*. 2018. № 5. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/664169.pdf>.
13. Oilseeds and Products Annual Report. *USDA*. 2019. URL: https://apps.fas.usda.gov/newgainapi/api/report/downloadreportbyfilename?filename=Oilseeds%20and%20Products%20Annual_Kiev_Ukraine_4-3-2019.pdf.
14. Oilseeds and Protein Crops market situation. *Committee for the Common Organisation of Agricultural Markets*. 2021. URL: <https://circabc.europa.eu/sd/a/215a681a-5f50-4a4b-a953-e8fc6336819c/oilseeds-marketsituation.pdf>.
15. Площі, валові збори та урожайність сільськогосподарських культур за їх видами та по регіонах. *Держстат України*. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2017/sg/pvzu/arch_pvxu.htm.
16. Dataset: OECD-FAO Agricultural Outlook 2020-2029. *OECD*. URL: <http://www.oecd.org>.
17. Про схвалення Стратегії розвитку експорту продукції сільського господарства, харчової та переробної промисловості України на період до 2026 року (2019). Розпорядження КМУ від 10 липня № 588-р. Київ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/588-2019-%D1%80#Text>.
18. Король О. Олійні в умовах війни: посів, залишки, переробка, умови зберігання. *Latifundist Media*. 2022. URL: <https://latifundist.com/spetsproekt/963-olijni-v-umovah-vijni-posiv-zalishki-pererobka-umovi-zberigannya>.
19. Прогноз: Україна цьогоріч намолотить 63 млн т зернових та олійних. *Агропортал*. 2022. URL: <https://agroportal.ua/news/rasteniєvodstvo/prognoz-ukrajina-cogorich-namolotit-63-mln-t-zernovih-ta-olijnih>.
20. Урожай онлайн 2021. Як іде збирання врожаю України. *Latifundist Media*. 2021. URL: <https://latifundist.com/urozhaj-online-2021>.

References:

1. Birta Gh., Burghu Ju. (2014) *Osnovy roslinnyctva i tvarynnyctva* [Fundamentals of crop and livestock production]. Kyiv: "CUL", 304 p. (in Urkanian)
2. Ukrainsjka klasyfikacija tovariv zovnishnjoeconomichnoji dijajlnosti [Ukrainian classification of goods of foreign economic activity]. *Derzhavna sluzhba statystyky* [Ukrainian State Statistics Service of Ukraine]. Available at: http://ukrstat.gov.ua/klasf/nac_kls/op_ukzed_2016.htm (accessed 12 November 2021).
3. Ukrainsjkyj klasyfikator tovariv UKT ZED [Ukrainian classifier of UKT FEA goods]. *Consulting FEA SERVICE*. [Konsaltingh ZED SERVIS]. Available at: <http://consult-ved.com.ua/inform/uktzd?languech=ua#spravohnik> (accessed 12 November 2021).
4. Trade map – international trade statistics. Trade statistics for international business development. *International Trade Centre*. Available at: http://www.trademap.org/tradestat/Bilateral_TS.aspx (accessed 12 November 2021).
5. Kapshuk P. (2021) Te, shho nyny vidbuvajetsja na rynku, my vzhe prokhodly – Ukrolijaprom [What is happening on the market today, we have already passed – Ukrolijaprom]. *APK-ynform. YTOGHY* [APK-Inform: RESULTS] (electronic journal), no 1, vol. 79. Available at: <https://www.apk-inform.com/uk/exclusive/opinion/1517388> (accessed 04 February 2022).
6. Kyrychok S. (2021) Ukrainsjkyj rynek ripaku: vysokij svitovyj popyt formuje novi torghovi potoky [Ukrainian rapeseed market: high world demand forms new trade flows]. *APK-ynform*. Available at: <https://www.apk-inform.com/uk/exclusive/topic/1522808> (accessed 04 February 2022).
7. Chomu eksport soji z Ukrainy v 2020/21 MR mozhe staty minimalnym za 7 rokov? [Why can soybean exports from Ukraine in 2020/21 MY become the lowest in 7 years?] (2021). *APK-ynform*. Available at: <https://www.apk-inform.com/uk/news/1520885> (accessed 05 February 2022).
8. Eksport sonjashnyka zris u 10,5 razy – «Ukrolijaprom» (2021) [Sunflower exports increased 10.5 times – Ukrolijaprom]. *Gharjacha aghropolityka*. [Hot agricultural policy]. Available at: <https://agropolit.com/news/19425-eksport-sonjashnyku-zriz-105-razi--ukrolijaprom> (accessed 05 November 2021).
9. V urjadi proponujutj pryzupynyty eksport nasinnja sonjashnyka dlja stabilizaciji cin [The government is proposing to suspend sunflower seed exports to stabilize prices]. (2021). *Ekonomichna pravda* [Economic truth]. Available at: <https://www.epravda.com.ua/news/2021/04/21/673217/> (accessed 05 November 2021).
10. Dukhnyckyj B. (2021) Ripak stav liderom v eksporti ukrainsjkykh olijnykh za 9 misjacyv 2021 r. [Rapeseed became a leader in the export of Ukrainian oilseeds in 9 months of 2021]. *Latifundist Media*. [Latifundist Media]. Available at: <https://latifundist.com/novosti/57447-raps-stal-liderom-v-eksporte-ukrainskih-maslichnyh-za-9-mesyatsev-2021-g> (accessed 29 November 2021).
11. What requirements must grains, pulses and oilseeds comply with to be allowed on the European market? (2021) *Centre for the Promotion of Imports from developing countries*. Available at: <https://www.cbi.eu/market-information/grains-pulses-oilseeds/buyer-requirements> (accessed 30 November 2021).
12. Tulush L.D. (2018) Fiskaljne rehuljuvannja rozvytku rynku olijnykh kuljtur v Ukraini [Fiscal regulation of oilseeds market development in Ukraine] *Economics of agro-industrial complex* [Economics of agro-industrial complex]. no 5. Available at: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/664169.pdf> (accessed 30 November 2021).
13. Oilseeds and Products Annual Report (2019). *USDA*. Available at: https://apps.fas.usda.gov/newgainapi/api/report/downloadreportbyfilename?filename=Oilseeds%20and%20Products%20Annual_Kiev_Ukraine_4-3-2019.pdf (accessed 30 November 2021).
14. Oilseeds and Protein Crops market situation (2021). *Committee for the Common Organisation of Agricultural Markets*. Available at: <https://circabc.europa.eu/sd/a/215a681a-5f50-4a4b-a953-e8fc6336819c/oilseeds-marketsituation.pdf> (accessed 30 November 2021).
15. Ploshhi, valovi zbory ta urozhajnistj siljsjoghospodarsjkykh kuljtur za jikh vydamy ta po rehionakh [Areas, gross harvests and yields of agricultural crops by their types and by regions]. *Derzhstat Ukrainy* [State Statistics Service of Ukraine]. Available at: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2017/sg/pvzu/arch_pvxu.htm (accessed 30 November 2021).
16. Dataset: OECD-FAO Agricultural Outlook 2020-2029. *OECD*. Available at: <http://www.oecd.org> (accessed 02 November 2021).
17. Pro skhvalennja Strategiji rozvytku eksportu produkciji siljsjogho ghospodarstva, kharchovoji ta pererobnoji promyslovosti Ukrainy na period do 2026 roku (2019) [On approval of the Strategy for the development of exports of

agriculture, food and processing industries of Ukraine until 2026]. Rozporjadzhennja KМУ vid 10 lypnja № 588-p. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/588-2019-%D1%80#Text> (accessed 29 November 2021).

18. Korolj O. (2022) Olijni v umovakh vijny: posiv, zalyshky, pererobka, umovy zberigannya [Oilseeds during the war: sowing, residues, processing, storage conditions]. *Latifundist Media* [Latifundist Media]. Available at: <https://latifundist.com/spetsproekt/963-olijni-v-umovah-vijni-posiv-zalishki-pererobka-umovi-zberigannya> (accessed 30 March 2022).

19. Proghnoz: Ukraïna cjoghorich namolotyjtj 63 mln t zernovykh ta olijnykh [Forecast: Ukraine will thresh 63 million tons of grain and oilseeds this year] (2022) *Agroportal* [Agroportal]. Available at: <https://agroportal.ua/news/rastenievodstvo/proghnoz-ukrajina-cogorich-namolotit-63-mln-t-zernovih-ta-olijnih> (accessed 15 April 2022).

20. Urozhaj onlajn 2021. Jak ide zbyrannja vrozhaju Ukraïny [Harvest online 2021. How is the harvest of Ukraine] (2021) *Latifundist Media* [Latifundist Media]. Available at: <https://latifundist.com/urozhaj-online-2021> (accessed 29 November 2021).